

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
X

MERSİN
2004

KAAM YAYINLARI
OLBA
X

© 2004 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

Olbaya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20

e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-X

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-X

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU

MERSİN
2004

*OLBA'nın basılması için vermiş olduğu desteklerden dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uđur Oral'a
teşekkür ederiz.*

İçindekiler/Contents

Güngör Karauğuz / Osman Doğanay <i>İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yolağı Üzerine Düşünceler</i>	1
Suat Ateşlier / Emre Öncü <i>Gümüşçay Polyksena Lahiti Üzerine Yeni Gözlemler: Mimari ve İkonografik Açıdan Bakış</i>	45
Gökhan Coşkun <i>Daskyleion' da M.Ö. 5. Yüzyıl Siyah Firnisli Attika Seramikleri</i>	89
Işık Şahin <i>Mısır ve Yakın Doğı Etkileriyle Yunan Mitolojisindeki "Kayıkçı Kharon" Tipinin Gelişimi</i>	135
Emre Öncü <i>Erken İon Yapılarında Architrav ve Geisipodes</i>	151
Ümit Aydınmoğılu <i>Yerel İrade-Dış Baskı Tartışmaları Arasında Olba Territoriumu' ndaki Yerleşim Düzenlemesi ve Hellenistik Dünyadaki Yeri</i>	169
Aslı Saraçoğılu <i>Aydın Müzesinden Bir Grup Portre Üzerine Gözlemler</i>	185
Nurettin Arslan <i>Antiocheia (Pisidya) Kazılarında Bulunan Seramikler</i>	209
Murat Özyıldırım <i>Seleucia Ad Calycadnum ve Hristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı</i>	239
Sevim Ayteş Canevello <i>Iconiumlu Azize Thecla, Yaşamı ve Mucizeleri</i>	261

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu taktirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) yada Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi yada italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha yada resim) sıralamasına sadık alınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki Figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

**MISIR VE YAKIN DOĞU ETKİLERİYLE
YUNAN MİTOLOJİSİNDEKİ “KAYIKÇI KHARON”
TİPİNİN GELİŞİMİ
(LEV. 21-24)**

Işık ŞAHİN*

ABSTRACT

**Evolution of the type of “Ferryman Charon” existing in Greek
Mythology with the influences of Egypt and Near East Cultures**

There is a view that the ferryman Charon existing in Greek mythology, who transports the souls into Hades is not a real Greek belief because Homer and Hesiod never mentioned Charon. As the myths and beliefs of Egypt and Near East cultures are investigated, it is seen that it is appropriate to seek the roots of Charon in Near East. The ferryman conveying the bodies through Nile River and Acheron Lake in the traditions practiced in Egypt and the ferryman rowing in “death water” in order to reach underworld in Gilgamiş Epic of Babil, also another ferryman in the river swallowing the human being in Sumer mythology are all evidences of this view. When the pantheons of Canaan-Ugarit, Phoenicia, and Egypt are also examined; it is determined that there is also an effect of Haurôn who was the God related to underworld and had close names with Charon of Greeks in various period. Charon is encountered as Charun but with a different character as a death-demon in Etruscan. It is known that Charon still exists with the names of Charos or Charontas as the character of Death’s Angel rather than being as a ferryman according to the belief in Modern Greece. Moreover, the thought that Charos was “death-god” before Homeros, supports the relationship established between Haurôn “the underworld-god” and “ferryman Charon”.

* Yrd. Doç. Dr. Işık Şahin, Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Edirne-TURKEY.

Kharon, Yunan mitolojisinde ruhları yeraltındaki ölümler ülkesi Hades'e götüren kayıkçıdır. Hades'e ulaşabilmek için geçilmesi gereken suyun aşılmasını sağlar. Soy olarak mitolojide yer almaz. Onun varlığı sadece yeryüzü ve yeraltı arasında "sınır geçirici" veya "sınır bekçisi" olarak karşımıza çıkar. Kharon'un ruhları kayığına bir *obolos*dan az olmayan para¹ karşılığında aldığı inancı vardır². Mezar buluntularına göre Kharon'un ücretinin ara sıra bir kandil veya ayakkabı olduğu da saptanmıştır³.

1. Yunan Eski Yazılı Kaynaklarında Kharon

Homeros ve Hesiodos'un söz etmediği Kharon hakkında yazılı kaynaklarda bilinen en erken referans, Pausanias'a göre (10, 28, 1) Minyas epik şiiridir. Kesin olmamakla beraber İ.Ö. 6. yüzyıl ortasına tarihlenen⁴ bu eserde Kharon "yaşlı kayıkçı"⁵ olarak isimlendirilmiştir. Yazılı kaynaklarda bilinen ikinci en erken referans Phokis'deki Teithronion'dan İ.Ö. 6./5. yüzyıla tarihlenen bir epigramdır⁶. Yazıtta Kharon'a "zahmetten kurtarıcı" olarak hitap edilmiştir. Bu ifade ile Kharon'un ölümü temsil ettiği düşünülmüştür⁷. Zahmetten kurtarıcı özelliğinin sudaki ruhları kayığa almasından dolayı söylenmiş olabileceği de düşünülebilir. Aristophanes (*Ranae*

¹ Atina'daki Hellenistik döneme ait mezarlarda Kharon'un ücreti olan paralar belirlenmiştir (Kurtz-Boardman 1971, s. 166). Genellikle bronz nadiren altın ve gümüş olarak saptanan paralar, ölünün ağzında, elinde veya mezarın herhangi bir yerinde bulunmuştur (age. s. 211); Roma'da bir Katolik Papa'sının cenazesi antik dönem paganizminin devam ettiğine dair kanıt oluşturmuştur. 1878 yılında ölen Papa IX. Pius'un lahitinde bir torba dolusu bozuk para bulunmuştur. Paraların Kharon'un ücretini karşılamak ve Papa'nın ruhunun yaşamdan sonra ihtiyaç duyacağı küçük gereksinimleri karşılamak üzere konulduğu düşünülmektedir (Pekary 1994, s. 96); Anadolu'da da bu geleneğin uygulandığı köyler bilinmektedir (Şahin 1996, s. 165, dipnot 182).

² Aristophanes (*Ranae* 137-142) Kharon'un iki obolos ücret aldığını belirtmiştir; Lukianos'un "*Seyirciler*" adlı dialoğunda Hermes Kharon'a " ... ölümleri götürmediğinde, Pluton'un ülkesi ıssızlaşır, ahretin defterdarı Aiakos da para gelmiyor diye küplere biner" ifadesini kullanıyor. Bu sözlerden, hakseverliği dolayısıyla öldükten sonra yeraltında yargıç olan Aiakos'un, Kharon'un topladığı paraları kontrol ettiği ve topladığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır (Samsatlı Lukinos, çev. N. Ataç, 2002, s. 380).

³ Kurtz – Boardman 1971, s. 311.

⁴ LIMC, s.v. "Charon" 3/1, s. 218.

⁵ Pausanias (10, 28, 2), Kharon'un kayığında Theseus'un ve en yakın dostu olarak onunla serüvenlerine katılan ünlü Lapith Peirithous'un bulunduğunu belirtmiştir.

⁶ Peek 1955, s. 414, no. 1384; Jeffery 1990, s. 403, 11, lev. 13.

⁷ LIMC, s.v. "Charon" 3/1, s. 210.

185-191) Kharon’un köleleri sandalına kabul etmediğini, buna karşılık hayvanları geçirmek için özel turlar düzenlediğini belirtmiştir.

Yazılı kaynaklarda Kharon’un ölümü temsil ettiğini düşündüren örneklerle rastlanmaktadır. Euripides’in “ölüm kayıkçısı” (*Alcestis* 252-257) ve “Kharon’un kayığı bekliyor” (*Hercules* 430-434) ifadeleri Kharon’un ölümü çağrıştırdığını göstermektedir. Kharon ile ilişkili olarak, ölümü belirten başka bir ifade Antiphanes’in anlatımında yer almaktadır. Antiphanes (*Dipsioi* CAF II frg. 86) hiç kimsenin ölmek istemediğini, ancak Kharon’un hayata sımsıkı sarılanları bacaklarından çektiğini ve kayığıyla götürdüğünü söyler. *Anthologia Palatina*’da (7, 67, 68) Kharon “insanların gözyaşlarından mutluluk duyan ölümün refakatçisi” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar ile Kharon’un, Thanatos (ölüm) ile özdeşleştirilebileceği görülmektedir. Hesiodos (*Theogonia* 755 vd.) kardeş olan Thanatos ve Hypnos’dan⁸ (uyku) gecenin oğulları ve yeraltı tanrıları olarak söz eder. Thanatos’u kötü ruhlu, acımasız, demir yürekli, Hypnos’u ise insanlara huzur götüren nitelikte betimlemiştir. Homeros (*Ilias* 14, 231-291 ve 354-362) ise, Thanatos ve Hypnos’un her ikisini de ölümlere yardımcı kişilikte göstermiştir. Thanatos ve Hypnos’un birlikte resmedildiği bilinen örneklerle bakıldığında, Thanatos’un yaşlı, sakallı ve sert bir ifadeye sahip olduğu, Hypnos’un ise genç, temiz-traşlı ve teninin koyu renkli olduğu görülür (fig. 3). Yunan mitolojisinde ölümlerin ruhlarının taşınmasında, Thanatos ve Hypnos’un, ruhlar kılavuzu (*psykhopompos*) olarak görülen Hermes’in⁹ ve Kharon’un görevleri net olarak belirtilmemiştir. Beyaz lekythoslar üzerindeki betimlerde Thanatos ve Hypnos’un ölüyü mezara kadar taşıdığı (fig. 3), Hermes’in ölüye Kharon’un bekleyen kayığına kadar eşlik ettiği¹⁰ (fig. 1), Kharon’un kayığa alınacak kişiyle kendisinin karşı karşıya geldiği (fig. 2) sahneler bilinmektedir. Roma dönemine ait bir kandil üzerinde

⁸ Thanatos ve Hypnos hakkında detaylı bilgi için bk.: Albinus 2000, s. 90-97.

⁹ Yunanlıların inancına göre, tanrı Hermes ruhları yukarıdaki dünyadan alıp, aşağıdaki dünyanın girişi olan nehir veya göl kıyısına getirir. Homeros bu durumu “Hermes’in önderliğinde nemli yollardan geçen ruhlar” cümlesiyle anlatır (*Odyssea* 24, 10-14).

¹⁰ Lukianos’un “*Ölümlerin Dialogları*” adlı eserinde yeraltında ölümlerin Kharon ile olan konuşmaları yer alır ve Lukianos Hermes’in Kharon’un kayığına önderlik ettiğini ve yola devam edebilmesi için ihtiyacı olan bazı malzemeleri getirdiğini anlatır (d.mort. 4, 10). Hermes’in getirdiği malzemeler, çapa, çiviler, kayığın daha hızlı olması için bir kürek, yelkenleri tamir etmesi için gerekenler, delikleri sıvamak için balmumu ve halat yapmak için bazı iplerdir.

de Kharon, kayığın yanına kadar gelmiş Hermes ve kayığa alınacak ruhla birlikte görülmektedir (fig. 4). Kharon'un mezar stelinin yanında yani Hermes'in yeri olarak düşünülen yerde görüldüğü durumlar da vardır (fig. 5).

2. Latin Eski Yazılı Kaynaklarında Kharon

Kharon'u betimleyen Latin yazarlarından Tibullus (1, 10, 36) ve Iuvenalis (3, 264-267) "çirkin kayıkçı", Apuleius (*Metamorphoses*, 6, 18) "pis yaşlı adam" tanımını kullanmışlardır. Vergilius (*Aeneis* 6, 298-305) ise "çenesinden dağınık gri sakalları sarkan, omuzlarından inen düğümlü lekeli elbisesi olan bir gemici" olarak tanımlar fakat aynı zamanda Kharon'un "tanrıya yakışan şekilde canlı ve hareketli" olduğunu da söyler.

Vergilius (*Aeneis* 6, 327-30) Kharon'un sadece cesedi gömülenleri Hades'e götürdüğünü, cesetleri gömülmemiş olanların ise su üstünde gittiklerini, Kharon'un onları kayığına almadığını, kayığa alınmayanların ruhlarının yüz yıl boyunca başıboş dolaştıklarını anlatmıştır¹¹. Apuleius (*Metamorphoses* 6, 18) kayığa alınan ruhların *cumba sutilis* olarak adlandırılan uzun ve delikli sıralarda oturduklarından söz eder. Eğer bir kişi ölmeden önce Hades'e giden suyu geçmek isterse, Kharon'a *Cumae Sibylla*'sından alınmış, yaprakları altından büyük bir dal göstermesi gerekmektedir. Yunan *mythos*larında ölmeden Hades'e giden ve geri dönen kahramanlar vardır. Bu kahramanlardan bir tanesi de Herakles'dir. Kharon Herakles'in Hades'e geçmesine izin vermek istememiş ancak Herakles Kharon'u kayığın küreğiyle döverek zorla karşıya geçmiştir. Herakles'in bu macerası Kharon ile birleştirilen ender *mythos*lardandır¹².

¹¹ Bu inanç, Aiskhylos'un "*Thebai'ye karşı Yediler*" tragedyasında da ele alınmıştır (*Hepta epi Thebas*, 1011-1084). Thebai'de krallığı paylaşamayan Oedipus'un oğulları, iki düşman kardeş Polyneikes ve Eteokles birbirleriyle dövüşürken ölürlür. Tahta çıkan Kreon, Eteokles'in yurdunu savunurken öldüğünden dolayı törenle gömülmesi, Polyneikes'in ise yurdunu yabancıların yardımıyla savunmaya kalkıştığından cesedinin gömülmemesi kararı almıştır. Bu durumda Polyneikes Hades'in sularında karşıya geçememe durumunu yaşamıştır. Homeros da benzer bir durumdan söz eder (*Odyssea* 10, 550 vd.; 11, 51 vd.). Odysseus'un arkadaşlarından birisi olan Elpenor, Odysseus'un ölüler ülkesine gideceği gece fazla şarap içer, damda sızar ve oradan düşerek ölür. Elpenor'un ruhu Hades'de kendisini gömmesi için Odysseus'a yalvarır.

¹² LIMC, s.v. "Charon" 3/1, s. 210.

3. Kharon’un İkonografik Sunuluşları

Kharon’un ikonografik olarak bilinen ilk sunuluşları yaklaşık olarak İ.Ö. 500 yılına tarihlenen Attika siyah figür tekniğindeki iki vazodadır¹³. Her iki örnekte de Kharon beyaz saçlı, beyaz sakallı ve kayığında oturur vaziyette ve kayığın etrafında uçuşan kanatlı *eidolon*¹⁴ figürleri ile gösterilmiştir. Kharon’un ikonografide en yoğun görüldüğü dönem İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonuna kadar olan süreçtir. Bu süreçte Kharon tipi, ölüm ikonografisi hakkında bilgi edindiğimiz kaynaklardan olan ve “beyaz lekythoslar”¹⁵ olarak adlandırılan seramiklerde –yukarıda söz edilen Attika siyah figür tekniğindeki iki vazoda betimlenmesinden farklı olarak– siyah saçlı, siyah sakallı ve kayığında ayakta duran bir tip olarak çok sık kullanılmıştır¹⁶.

Güney Rusya’da ele geçen ve İ.Ö. 3. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen bir amphora üzerindeki Kharon betimi ise Hellenistik döneme ait bilinen tek örnektir¹⁷. Kharon, Attika siyah figür tekniğindeki iki vazoda ve beyaz lekythoslardaki ikonografik özelliklerine karşılık *Anthologia Palatina*’da (7, 365) koyu renkli olarak tanımlanmıştır. Fakat ikonografide böyle bir sunuş bilinmemektedir.

4. Ölüler Ülkesi Hades

Kharon’un ruhları ulaştırdığı “ölüler ülkesi” Hades, birçok şair ve yazar tarafından canlandırılmıştır. Hades’in anlatımı Homeros ile başlamış, Vergilius’un *Aeneis* destanında en detaylı halini almıştır. Hades’i yüzünden ayıran Akheron, Styks, Pyriphlegeton, Kokytos ve Lethe adlı beş nehir bilinmektedir. Homeros (*Ilias* 8, 369; *Odyssea* 10, 512-514; 11, 155-157) Hades’de büyük ırmakların, korkunç akıntılarının ve bataklıklarının olduğundan, Akheron nehrine, Pyriphlegeton ve Kokytos’un aktığından ve

¹³ LIMC, s.v. “Charon” 3/1, s. 212, 3/2, 168, 1.

¹⁴ Kişinin ölümden sonraki görünümüne verilen ad.

¹⁵ Beyaz lekythoslar, Atina’da Solon tarafından mezar stellerinin yasaklanması (Plutarkhos, Solon 12, 21) sonucu mezar stellerinin yerine kullanılmışlardır (Şahin 1996, s. 143 vd.).

¹⁶ Kharon’un siyah saçlı ve siyah sakalı ile genç olarak betimlenmesi, antik dönem yazarlarının sözlerinde ve B. Lincoln’un yaptığı tesbitlerde (Lincoln 1991, s. 62 vd.) kullanılan “yaşlı adam” veya “yaşlı kayıkçı” ifadelerine uymamaktadır.

¹⁷ LIMC, s.v. “Charon” 3/2, 171, no. 45. Amphorada Kharon’un yanında Hermes yer almaktadır.

Styks nehrinden gelen suların da karıştığından söz eder. Diğer bir anlatımında bu sulara Lethe de katılır (*Odyssea* 11, 8 vd.). Hades'e akan nehirler içinde en çok söz edilen Akheron¹⁸ ve Styks¹⁹ nehirleridir (Aischylos, *Septem* 865; Theokritos, 17, 47; *Anthologia Palatina* 7, 67, 68; Apuleius *Metamorphoses* 6, 18). Vergilius (*Aeneis* 6, 295), Akheron'u çamurlu suların kaynadığı dipsiz bir bataklık olarak tanımlar. Tibullus da (1, 10, 36) Styks nehrinden söz etmiş ve Kharon için "Styks denizcisi" tanımını kullanmıştır. Hades'in sınırındaki su, nehir tanımından daha az kullanılmasına rağmen bazen Akherousia adlı bir göl (Euripides *Alcestis* 252) olarak belirtilmiştir.

Pausanias ise Delphoi'da Thasos'lu ressam Polygnotos tarafından yapılan ancak kayıp olan bir resimdeki yeraltı ülkesini anlatmıştır. Resim İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine²⁰ veya ikinci yarısına²¹ tarihlenmektedir. Pausanias (10, 28, 1, 2) resimde, içinde sazların, şekilleri belirsiz balıkların veya ruhların bulunduğu Akheron nehrinin ve nehirde içinde Kharon'un bulunduğu bir kayığın²² yeraldığını belirtmiş ve Polygnotos'un bu resmi yaparken Minyas olarak adlandırılan epik şiirle ilişki kurduğunu düşünmüştür.

¹⁸ Yunan mitolojisinde Helios ve Gaia'nın oğlu olan Akheron, Tanrılar ile Titanlar arasındaki savaşta Titanlara su verdiği için Zeus tarafından yeraltına kapatılmıştır. Akheron, aynı zamanda Epiros bölgesinde koyu renkli ve olasılıkla renginden dolayı yeraltı dünyasına aktığına inanılan bir nehirin de adıydı. Yeraltına aktığına inanılan nehir gibi yeraltına ulaştığına inanılan ve Kharon'un adıyla anılan mağaralar (*Kharonion*) da vardır. Strabon (12, 8, 17; 14, 1, 11), Anadolu'da Nysa yakınında Akharaka köyünde, Magnesia ile Myus arasında ve Hierapolis'deki yeraltına geçit verdiğiğine inanılan üç mağaradan söz eder. Akharaka köyünde yeraltı dünyasının tanrısı Hades ve tanrıçası Persephone için yapılan tapınak da bilinmektedir (Cook 1964, s. 503). Strabon (14, 1, 44) mağaralara sadece Hades ve Persephone tarafından tedavisi emredilen hastaların ve rahiplerin girebildiğini, diğerleri için yasak ve öldürücü olduğunu söyler.

¹⁹ Styks Hesiodos'a göre (*Theogonia* 382 vd.) karanlıkta gürül gürül akan Okeanos'un en önde gelen kızlarından birisi ve bir kolu sayılır; Herodotos (VI, 72) Arkadia'da Pheneos yakınındaki Noakris'deki bir taştan kaynakayan Styks adlı suyun bulunduğunu belirtmiştir.

²⁰ Gantz 1993, s. 125.

²¹ LIMC, s.v. "Charon" 3/1, s. 216.

²² Kharon'un kayığında iki yolcu, Kleoboia ve Tellis yeralmaktadır. Kleoboia Demeter Gizemlerini Paros'dan Thasos'a ilk götüren kişi, Tellis ise şair Arkhilokhos'un büyükbabasıdır (Pausanias, 10, 28, 3).

5. Kharon Tipi ile Mısır ve Yakın Doğu İnanışlarındaki Benzerlikler

Homeros ve Hesiodos’un söz etmediği Kharon’un gerçek bir Yunan inancı olmadığı görüşü vardır²³. Bu görüş göz önüne alınarak Mısır ve Yakın Doğu kültürlerinin mitolojileri ve inanışları incelendiğinde, Kharon’un kökenini doğuda aramanın yerinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

A - Mısır, Babil ve Sümer İnanışlarında “Kayıkçı Tipi”

Diodoros’a göre (1, 96, 8), Yunanlılar arasında yaygın olan Hades hakkındaki *mythoslar*, Mısır’da uygulanan geleneklerle çakışmaktadır. Mısır’da kral veya yüksek dereceli bir memurun öldüğü zaman mumyala-
nmış cesedinin Nil nehrinden kayıkla²⁴ geçirildiği bilinmektedir²⁵. Diodoros cesetlerin Nil nehri²⁶ ile Akherousia gölünün her ikisinden karşıya geçirildiğinden söz eder. –Yunan mitolojisinde de Hades’in girişindeki suyun tanımlarından bir tanesi olan²⁷– Akherousia gölü, Memphis yakınındaki çevresinde Mısırlıların en çok ve en güzel mezarlarının yer aldığı bataklık, sazlık ve lotuslardan oluşan bir alanda yer almaktadır. Diodoros (1, 96, 7) cesetleri geçirmek için ölünün yakınlarının, Mısır dilinde Kharon adlı kayıkçıya²⁸ ücret verdiklerini belirtir. Ancak Mısırlıların kayıkçıya Kharon adını verdikleri ifadesi için hiç bir kanıt bulunmamaktadır. Yunanlıların kayıkçıya para ödeme inancının Pelasglar döneminde ortaya çıkmış olduğu fikri de vardır²⁹.

²³ Pottier 1916, s. 44, dipnot 5.

²⁴ Cenaze sandalları için bk.: Michalowski 1968, s. 451, Fig. 411, Thebes Sennefer Mezarı, no. 96, 18. sülale.

²⁵ Robinson-Wilson 1990, s. 8; Ölünün sandallara konularak sudan geçirilmesinin, Nil nehrinde olmasa da her kentin yapay göllerinde gerçekleştirildiği bilinmektedir (Romant 1980, s. 138, 139).

²⁶ Homeros Nil nehrinden Aigyptos olarak söz eder (Odyssea 4, 477, 483, 581; 14, 257; 17, 427).

²⁷ Bk. 4. bölüm: Ölüler Ülkesi Hades.

²⁸ Cesetleri alan kayığa baris adı veriliyordu. Bu kayıklardan ve nasıl yapıldıklarından Herodotos (2, 96) söz etmektedir.

²⁹ DA, s.v. “Charon”, 1099; Herodotos da (2, 50) hemen hemen bütün tanrı adlarının Yunanistan’a Mısır’dan geldiğini, nereden geldiğini bilmiyoruz dedikleri tanrı adlarının ise olasılıkla Pelasgların koydukları adlar olduğunu belirtmiştir.

Babillilerin Gılgamış Destanında Kharon'un eşdeğeri nitelikte *Urşanabi* adlı bir kayıkçı yeralmaktadır. Destanda yeraltı dünyasına ulaşmak için çetin bir deniz yolunun ve denizin önünü kapatan “ölüm suyu”nun aşılması gerekmektedir. *Urşanabi*, söz edilen ölüm suyunda kayıkçı olarak görülmektedir³⁰. Cesedi kırdı bırakılmış olanların ruhlarının, –bu ifadeyle mezara gömülmemiş olanlar kastediliyor olmalı– yeraltı dünyasında uyumadıkları vurgulanmaktadır³¹. Bu durum Yunanlılarda mezara gömülmemiş kişilerin ruhlarının yüzyıl başıboş dolaşması inancı ile de çok yakın benzerlik sergilemektedir.

Sümer mitolojisinde ruhların yeryüzünün kabuğu ile ilksel deniz arasındaki *Kur* adı verilen yeraltı dünyasına gittiklerinden söz edilir. Ruhlar *Kur*'a gitmek için “insan yutan nehir” olarak isimlendirilen nehri geçmek zorundadırlar. Nehir, “kayığın adamı” olarak söz edilen kayıkçının kullandığı bir kayıkla geçilir. Yunan mitolojisinde ruhların gittiği yer olan Hades *Kur*'un, Hades'in sınırını oluşturan nehirler ise “insan yutan nehrin” Sümer mitolojisindeki karşılıklarıdır. Bu durumda kayıkçı Kharon da “kayığın adamı” tanımlamasının karşılığıdır³².

S. N. Kramer'in Sümer mitolojisindeki yeraltı dünyası ile Hades arasında saptadığı yakın ilişkiler ve etkilenmeler, bizim Babil *mythos*larında Gılgamış Destanı ile kayıkçı tiplmesi arasında yaptığımız saptamalar, kayıkçı, nehirler ve Hades'e yönelik *mythos*ların Yakın Doğu kültürlerinden özellikle de Sümer ve Babil *mythos*larından yoğun şekilde etkilendiğinin kanıtları olmaktadır.

B - Kenan-Ugarit, Fenike ve Mısır Pantheonlarında “Yeraltı Dünyasının Tanrısı”

Kenan-Ugarit, Fenike ve Mısır pantheonlarına bakıldığında ise değişik dönemlerde Kharon ile yakın isimlerde adlandırılan, kayıkçı tipinden farklı

³⁰ Gılgamış, ebedi hayatın sırlarını bilen ve ölüm denizinde bir adada yaşayan *Utnapiştim*'i görebilmek için *Urşanabi*'nin kayığına binmiştir (*Gılgamış Destanı*, 10. Tablet, Cumhuriyet Dünya Klasikleri (1998) çev. M. Ramazanoğlu, s. 68, 69). Destanda kayıkçı *Urşanabi*'nin yanında metinde ne oldukları belli olmayan ancak kürekçi oldukları tahmin edilen (age. dipnot. 94) “taşankiler” vardır. Çünkü ölüm suyunun bir damlası insana sıçrarsa öldüreceğine inanılır. Bu durumu yaşamamak için ölüm suyu geçilirken taşan kürekçilerin kullanıldığı düşünülmektedir.

³¹ *Gılgamış Destanı*, 12. Tablet.

³² Kramer 1959, s. 155.

ancak her zaman yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrıyı görüyoruz. Kenan pantheonunda orjinal adı Haurân olan bu tanrı, Ugarit metinlerinde Hôran, güney Kenan’da Hôrôn³³, geç dönemde güney Filistin’de Haurôn olarak karşımıza çıkmaktadır. W. F. Albright, Haurôn isminin yorumunun belirsiz fakat büyük bir olasılıkla açıklamasının “derinliklere³⁴ uygun kimse” yani “yeraltı dünyasının tanrısı” olduğunu belirtmiştir³⁵.

Kuzey Suriye’de Ugarit’de (Ras-Şamra) bulunan ve İ.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Kenan tabletlerinden Kenan mitolojisi hakkında çok bilgi edinilmiş ve Hôrôn adı geçen ifadelerle de rastlanmıştır. Ugarit tabletlerinde yağmur ve bereket tanrısı *Baal* ile deniz ve akarsu tanrısı *Yam* arasındaki tehdit dolu dialoglar yer alır ve *Baal, Yam*’a seslenirken “Hôrôn yarsın başını” ifadesini kullanır³⁶. Kenan *mythos*larının Akad ve Mısır mitolojisinin belirgin özelliklerini taşıdıkları bilinmektedir ve Tanrı Haurôn da üç farklı Mısır kaynağında Asya’ya ait bir tanrı olarak geçmektedir³⁷:

a) Gize’de *Harmakhis* (Horus ufukta) ya da *Haraktes* (Horus Nekropolde)³⁸ olarak adlandırılan³⁹ büyük *sphinksin*⁴⁰ yakınındaki Amenophis II tarafından inşa ettirilmiş tapınaktan ele geçen İ.Ö. 15. yüzyıla ait plakaların birinde Haurôn, ölümler dünyasının ve nekropolün koruyucu tanrısı, gök tanrı Horus’un yerine geçmektedir⁴¹. Bu durumda “Horus ufukta” ifadesi yerine “Haurôn ufukta” ifadesi kullanılmış ve yabancı bir tanrı olan Haurôn, Horus ile tamamen özdeşleştirilmiştir. Yeni imparatorluk döneminde ise Gize civarında yaşayan Suriyeliler tarafından büyük *sphinksin* Houroun (Haurôn) olarak adlandırıldığı bilinmektedir⁴².

³³ Hôrôn adı Kenanlılarda kişi adı ve –Bêth-hôrôn gibi– yerleşim adı olarak İ.Ö. 1900-600 yılları arasında da kullanılmıştır (Albright 1968, s. 81). Bêth-hôrôn adlı yerleşim İncil’de (Yeşu 16: 3) yer adı olarak yaşamaktadır.

³⁴ Arapçada “haur” sözcüğü çukur, cehennem anlamı taşımaktadır.

³⁵ Albright 1968, s. 81.

³⁶ Gray 1955, s. 25; Albright 1968, s. 80.

³⁷ Albright 1968, s. 80.

³⁸ Mısırlılarda Eski İmparatorluk Döneminde ufuk ve mezar sözcükleri aynı anlamda idi.

³⁹ Dessenne 1957, s. 176.

⁴⁰ Sphinks’in mezar kültü ve ölümler dünyası ile ilişkisi hakkında bk.: Şahin 1992, s. 124.

⁴¹ Albright 1941, s. 7-9; Albright 1968, s. 121; Picard 1958, s. 65.

⁴² Possener 1945, s. 242.

b) İ.Ö. erken 13. yüzyıla ait Ramses II'nin Tanis'de bulunan yazıtlı heykelinde Ramses kendisini Horus Şahini formundaki Haurôn'un koruduğu bir çocuk gibi göstermiştir⁴³. Yazıtta Ramses'den "Haurôn'un sevdiği" şeklinde söz edilmektedir⁴⁴.

c) Geç 19. sülaleye tarihlenen Harris büyü papirüsünde de Haurôn (*H-w-ru-na*)⁴⁵ adının dört kez geçtiği görülmektedir⁴⁶.

Harris büyü papirüsü dışında Haurôn adı geçen başka bir büyü yazıtı daha bilinmektedir. Aslantaş'da (Hadatu) bulunan ve üzerinde İ.Ö. 7. yüzyıl karakterinde üç büyü figürü yeralan bir Kenan büyü yazıtında "Hôrôn'un eşi" çağrılmaktadır. T. H. Gaster, burada Haurôn'u (*H-w-r-n*) Hades ile eşini de Persephone ile bir tutmaktadır⁴⁷.

Delos'da *Kynthe* dağındaki kutsal alanda bulunan ve yaklaşık olarak İ.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen Yunanca bir adak yazıtı bulunmuştur⁴⁸. Bu yazıtta Filistin'deki küçük bir yerleşim olan Iamneia'nın⁴⁹ tanrıları Hauronas ve Herakles'in⁵⁰ adları geçmektedir⁵¹.

Ele alınan tüm örneklerde Yunan mitolojisindeki yeraltı dünyası ile ilişkili kayıkçı Kharon'un, Kenan-Ugarit, Fenike ve Mısır pantheonlarındaki

⁴³ Albright 1941, s. 9 ; Gray 1957, s. 132.

⁴⁴ Albright 1936, s. 2.

⁴⁵ Kelime sonlarındaki *-ru-na* yazılımı Kenan dilindeki *-ôn* yazılımının karşılığıdır.

⁴⁶ Budge 1910, s. 23-27, 34-40, Pl. 20-30; Albright 1936, s. 1-12.

⁴⁷ Gaster 1942, s. 61 vd., Pl. 1, 3; Hades ve Persephone'nin Sümer mitolojisindeki karşılıkları Negal ve eşi Ereşkigal'dır.

⁴⁸ Plassart 1928, s. 279; Picard 1936, s. 315 vd.; Albright 1968, s. 81.

⁴⁹ Güncel adı Beyt-Ûr. Bêth-hôrôn adlı yerleşimden yaklaşık 30 km. uzaktadır.

⁵⁰ W. F. Albright, Tyros (Tsor) kenti baş tanrısı *Melkarth* ile Yunanlıların *Herakles*'inin aslan gibi karakteristik benzerliklerden ötürü özdeşleştirildiğini ve koloniler aracılığıyla yayıldığını söylemiştir. Hellenistik çağda Fenikelilerin Filistin ovasında ve ülkenin iç kısımlarında etkili olmalarından dolayı yazıtta *Hauronas* ile birlikte söz edilen Iamneia Herakles'inin olasılıkla Tyros tanrısı olduğunu belirtmiştir. Böylelikle yerel pantheonu daha yaşlı olan Hauronas'ın yerine geçen yeni tanrı temsil etmiştir (Albright 1936, s. 5). Tanrı *Melkarth* ise Tyros'lular tarafından ödünç alınan bir tanrıdır. Fenike dilinde *Milk-qart* "şehrin kralı" anlamındadır. Bununla "yeraltının kralı" kastediliyor çünkü Ugarit dilinde yeraltı dünyası şehir anlamına gelmektedir (Albright 1968, s. 81).

⁵¹ J. Gray, Harris papirüsündeki Haurôn ile Filistin arasındaki bağlantının daha ileri bir durumunun Delos yazıtı ile önerilebileceğini belirtmiştir (Gray 1957, s. 133 ve dipnot 3). Söz edilen tarihte Filistin sahilinde çok sayıda Fenike kolonisi bulunmaktadır.

“yeraltı dünyasının tanrısı” Haurôn ile etimolojik benzerliği olduğu görülmektedir.

6. Etrüsk Mitolojisindeki Kharun

Yunan mitolojisindeki Kharon adı, Etrüskler’de Kharun olarak karşımıza çıkar. Ancak Kharun’un üstlendiği görev, fiziksel özellikleri ve karakteri kayıkçı Kharon’dan çok farklıdır. Kharun elinde tuttuğu tokmak ile ölmek üzere olan kişinin başına vurarak ölmesini sağlar. (fig. 8). Bu özelliğinden dolayı Kharun için “ölümü gerçekleştiren bir demon”⁵² veya “ölümün kişileştirilmesi”⁵³ denilebilir. Kharun’un kişinin başına vurması Ugarit tabletlerinde yer alan *Baal-Yam* dialoglarındaki “Hôrôn yarsın başını” ifadesini akla getirmektedir. Kharun’un elindeki tokmağın aynı zamanda yeraltı dünyasının girişindeki kemerli kapıyı açtığına da inanılır⁵⁴. Kharun, öldüren bir demon olmanın yanısıra –Kharon’un üstlendiği görev gibi– ruhların yeraltı dünyasının⁵⁵ girişindeki suyu geçmesine eşlik eder. Yunan mitolojisinde Kharon’un kayığıyla geçilen su, Etrüskler’de Kharun’un eşliğinde yürüyerek, at sırtında, arabayla veya kayıkla geçilir⁵⁶. Kharun bataklıkları yürüyerek geçiyor ise bu durumda işe yarıyan ağır botları vardır (fig. 9). Ruhlardan suyu geçmek için para talep ettiği bilinmemektedir. Bu durum, Kharun’un Kharon gibi para düşkünü olmadığını düşündürmektedir⁵⁷. O bazen, elinde tuttuğu meşalesi ile Hades’e giden yolda karanlığı aydınlatan kanatlı kadın, melek Vanth⁵⁸ ile görülmektedir (fig. 9). Kharun en çok mezar odalarındaki –kimi zaman adı ile belgelenen– fresklerden tanınmaktadır. İri kemerli burnuyla, sivri kulaklarıyla, uzun birbirine karışmış saçları ve sakalıyla Kharon’a oranla korkunç bir görünüme sahiptir. Bazen kanatlı ve boynuzlu veya gövdesinden çıkan yılanlar ile gösterilmiştir (fig. 6). Kharun’un cildinin koyu renkli (maviye yakın ?)

⁵² LIMC, s.v. “Charun” 3/1, s. 225; Robinson–Wilson 1992, s. 130.

⁵³ Bonnefoy 1991, s. 42.

⁵⁴ Spivey 1997, s. 165. Etrüsk mitolojisinde Kharun’un tokmağının yanısıra, Hades’in kapısını açan *Culsu* adlı bir de kapıcı vardır.

⁵⁵ Etrüsklerde yeraltı dünyasının tanrı ve tanrıçası –Greklerin Hades ve Persephone’sine karşılık gelen– *Mantus* ve *Mania*’dır.

⁵⁶ Spivey 1997, s. 165.

⁵⁷ age., s. 166.

⁵⁸ Richardson 1964, s. 234; Jannot 1998, s. 79-81, 182-184.

gösterildiği örnekler bilinmektedir (fig. 7). Üstlendiği görev ve bazı ikonografik özelliklerinden dolayı Kharun ile Yunan mitolojisindeki ikiz kardeşler Thanatos ve Hypnos (Ölüm ve Uyku) arasında bağlantı kurmamızın yanlış olmayacağı görüşündeyiz. Zira Thanatos'un büyük kanatları ve Hypnos'un koyu renkli teni Kharun'da görülmektedir. Hesiodos'un Thanatos için yaptığı kötü ruhlu, demir yürekli tanımı, doğal bir sonuç olarak gelen ölümden hoşlanan⁵⁹ ve tokmağıyla ölüm darbesini uygulayan Kharun için de uygun olabilir.

Ölümün temsilcisi olan Kharun'un iri kemerli burnu, uzun birbirine karışmış saç ve sakalı, kanatları, her zaman olmasa da cildinin koyu rengi daha sonra Hıristiyan ikonografisinde şeytanı etkileyen unsurlardan olmuştur⁶⁰. Fakat Kharun kötülük ilkesinin kişileştirilmesi değil ancak ölümün kişileştirilmesi durumundadır.

7. Yunanistan'da Günümüz İnanışına Göre Kharos veya Kharontas

Yunanistan'daki günümüz inancına göre Kharon tipi Kharos veya Kharontas adıyla, kayıkçıdan ziyade ölüm meleği kimliğinde hâlâ yaşamaktadır. Ancak ölünün ağzına para koyma geleneğinin bazı yerlerde yakın zamanlara kadar sürdürülmesine rağmen, terk edildiği bilinmektedir⁶¹.

Spina'da bir Etrüsk mezarında bulunan çömlekçi Sodates'e ait erkek başı formundaki vazoya J.D. Beazley tarafından “.. *burnu hariç Kharun gibi*” yorumu yapılmıştır⁶². H. Hoffmann ise aynı vazoyu Kharos olarak yorumlamış ve bu durumda Yunan sanatında şimdiye kadar belgelenmemiş bir eser saptamıştır⁶³. Hoffmann, M. Alexiou'nun yazdığı makale⁶⁴ ile bu yorumuna destek sağlamaktadır⁶⁵. Alexiou, Kharos'u Olympia pantheonunda ihmal edilmiş, “Olympos tanrıları öncesi” bir ölüm tanrısı olarak

⁵⁹ Robinson-Wilson 1990, 131.

⁶⁰ Russell 1999, s. 178 vd.

⁶¹ Harvey 1990, s. 98.

⁶² Beazley 1963, 766. Kharun'a ait ünlü baş formundaki vazoda (Beazley 1947, s. 188, Pl. 47, 1-2) burun, ikonografideki Kharun örneklerinde olduğu gibi iri ve kemerlidir.

⁶³ Hoffmann 1984, s. 65.

⁶⁴ Alexiou 1978. Yayına ulaşılamamıştır.

⁶⁵ Hoffmann 1984, s. 66.

tanımlamış ve Kharos’un, Homeros tarafından ortadan kaldırılmış ve Hades tarafından yeri zorla ele geçirilmiş ancak antik halk inanışında varlığını sürdürmüş bir tanrı olduğunu belirtmiştir⁶⁶. Kharos’un Attika vaso ressamlığında seyrek olmasının nedeni ise, belki Yunan halk inancında tehdit edici bir demon olarak Kharos’un az hoşça gidiyor onun yerine daha az tehdit edici Kharon’un tercih ediliyor olması şeklinde yorumlanmıştır⁶⁷.

Kharos’un bugün Yunanistan’daki inançlarda yer almasının yanı sıra, Yunan dünyasının Homeros öncesi ölüm tanrısı olduğu düşüncesi, Kenan-Ugarit pantheonundaki “yeraltı dünyasının tanrısı Haurôn” ile “kayıkçı Kharon” arasında kurduğumuz bağlantıyı desteklemektedir.

8. Sonuç

Yunan mitolojisindeki Hades’e yönelik *mythos*ların ve özellikle kayıkçı tipinin ortaya çıkışında, Mısır’da uygulanan geleneklerdeki Nil nehrinden ve Akherousia gölünden cesetleri geçiren kayıkçının, Babillilerin Gılgamış Destanında yeraltı dünyasına ulaşmak için ölüm suyunda kürek çeken kayıkçının ve Sümer mitolojisinde insan yutan nehirdeki kayıkçının etkileri olduğu kesinlik kazanmaktadır. Kenan-Ugarit ve Fenike pantheonlarında ise Kharon ile yakın isimlerde “yeraltı dünyasının tanrısı” görülmektedir. Bu tanrı Kenan pantheonunda Haurân, güney Kenan’da Hôrôn, Ugarit metinlerinde Hôran ve geç dönemde güney Filistin’de Haurôn ismini almaktadır. Ele alınan tüm örnekler Kharon’un Mısır ve Yakın Doğu kültürleriyle ikonografik ve etimolojik etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

Yunanistan’daki günümüz inanç sistemine kadar gelen ve Olympos tanrıları öncesi “ölüm tanrısı” olarak yorumlanan Kharos veya Kharontas da, Yakın Doğu inanışındaki “yeraltı dünyasının tanrısı” ile üstlendiği görev ve isim olarak benzerlik göstermektedir.

⁶⁶ age. s. 66.

⁶⁷ age. s. 68.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Albinus 2000 Albinus, L., *The House of Hades*, Oxford.
- Albright 1936 Albright, W. F., “The Canaanite God Haurôn (Hôrôn)” *AJSL* 53, s. 1-12.
- Albright 1941 Albright, W. F., “The Egypto-Canaanite Deity Haurôn” *BASOR*, 84, s. 7-12.
- Albright 1968 Albright, W. F., *Yahweh and the Gods of Canaan, A Historical Analysis of two Contrasting Faiths*, London.
- Albright 19685 Albright, W. F., *Archaeology and the Religion of Israel*, Baltimore.
- Alexiou 1978 Alexiou, M., “Modern Greek Folklore and its Relation to the Past” *The ‘Past’ in Medieval and Modern Greek Folklore*.
- Beazley 1947 Beazley, J. D., *Etruscan Vase Painting*, Oxford.
- Beazley 1963 Beazley, J. D., *Attic Red-Figür Vase Painters*, Oxford.
- Bonnefoy 1991 Bonnefoy, Y., *Roman and European Mythologies*, Chicago.
- Budge 1910 Budge, H., *Egyptian Hieratic Papyri in the British Museum*.
- Cook 1964 Cook, A. B., *Zeus, A Study in Ancient Religion, Volume I*, New York.
- Dessenne 1957 Dessenne, A., *Le sphinx. Etude iconographique des origines à la fin du seconde Millénaire*, Paris.
- Gantz 1993 Gantz, T., *Early Greek Myths*, London.
- Gaster 1942 Gaster, T. H., “A Canaanite Magical Text”, *Orientalia* XI, s. 41-79.
- Gray 1955 Gray, J., *The Krt Text in the Literature of Ras Shamra, A Social Myth of Ancient Canaan*, Leiden.
- Gray 1957 Gray, J., *The Legacy of Canaan*, Leiden.
- Harvey 1990 Harvey, P., *Classical Literature*, Oxford.
- Hoffmann 1984 Hoffmann, H., “Charos, Charun, Charon” *OJA* 3, s. 65-69.
- Jannot 1998 Jannot, J., *Devins, Dieux et Démons*, Paris.
- Jeffery 1990 Jeffery, L. H., *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford.
- Kramer 1959 Kramer, S. N., *History begins at Sumer*, New York.
- Kurtz 1975 Kurtz D. C., *Athenian White Lekythoi*, Oxford.
- Kurtz–Boardman 1971 Kurtz D. C. – Boardman, J., *Greek Burial Customs*, London.
- Lincoln 1991 Lincoln, B., *Death, War, and Sacrifice*, London.
- Michalowski 1968 Michalowski, K., *L’Art de l’Ancienne Egypt*, Paris.
- Peek 1955 Peek, W., *Griechische Vers-Inschriften, Band I, Grab-Epigramme*, Berlin.

- Pekary 1994 Pekary, T., “Mors perpetua est. Zum Jenseitsgauen in Rom” Beitrage zur Wirtschafts und Sozialgeschichte der alten Welt 5, s. 96-100.
- Picard 1936 Picard, Ch., “Dieux semitiques au Cynthe delien”, Syria 17, s. 315, 316.
- Picard 1958 Picard, Ch., “La sphinge tricephale dite ‘Panthee’, d’Amphipolis et la demonologie Egypto-Alexandrine” MMAI 50, 65-70.
- Plassart 1928 Plassart, A., “Les sanctuaires et les cultes du Mont Cynthe”, Delos XI, s. 315-318.
- Possener 1945 Possener, G., “Houroun: Nouvelles mentions de cette divinité” JNES 4, s. 240-242.
- Pottier 1916 Pottier, Edm., “Thanatos et quelques autres représentations funéraires sur des lécythes blancs Attiques” Monuments et Mémoires 22.
- Richardson 1964 Richardson, E., The Etruscans, London.
- Robinson–Wilson 1990 Robinson, H. S. – Wilson, K., Myths and Legends of all Nations, London.
- Romant 1980 Romant, B., La vie en Egypt aux temps antique, Paris.
- Russell 1999 Russell, J. B., Şeytan, (çev. Nuri Plümer) İstanbul.
- Şahin 1992 N. Şahin, “Korinth Seramiğinde Heraldik Sphinx ve Kutsal ağaç İkonografisi”, Ark.-San. Tar. Der. 6, s. 107-127.
- Şahin 1996 Şahin, N., “Beyaz lekythos’lar Işığında Klasik Devirde Atina’da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü”, Ark. Der. 4, s. 143-167.
- Spivey 1997 Spivey, N., Etruscan Art, London.

Fig. 1 Berlin, Staatl. Mus. F 2455. Athens. ARV2 846, 196. LIMC 3/2, 168, 7a.
Athens, Nat. Mus. 1926 (CC 1668) Eretria. ARV2 846, 193. LIMC 3/2, 168, 5.
New York, MMA 21.88.17. ARV2 846, 197. LIMC 3/2, 168, 7b.

Fig. 2 Oxford Ashm. Mus. G 258 (547)
Athens. ARV2 756, 64. Kurtz 1975,
Pl. 23, 2.

Fig. 3 London, British Mus. D 58.
Kurtz 1975, Pl. 32, 4.

Fig. 4 Peck, H.T., Harpers, Dictionary of Classical Antiquities, 1898.

Fig. 5 Paris, Louvre CA537 Eretria. ARV2 1384, 18. Kurtz 1975, Pl. 50, 1a, b.

Fig. 6 Boston, MFA 97, 372. Beazley 1947, Pl. 37, 1.

Fig. 7 Tarquinia, Tomba dell'Orco I. LIMC 3/2, 174, 1.

Fig. 8 Beazley 1947, Pl. 31, 1.

Fig. 9 Tarquinia, Tomb of the Aninas. Spivey 1997, Fig. 151